

مقاله پژوهشی:

ویژگی‌های دفاع دانش‌بنیان از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

ناصر رحمان! مهدی کامکار! حمید یزدانیان^۳

تاریخ دریافت: ۹۷/۵/۷

تاریخ پذیرش: ۹۷/۹/۱۰

چکیده

هدف این پژوهش، بررسی آراء و اندیشه‌های مقام معظم رهبری در خصوص مدیریت دانش و ارائه ویژگی‌های دفاع دانش‌بنیان از منظر معظم‌له است. در این پژوهش برای پاسخ به سؤال «ویژگی‌های دفاع دانش‌بنیان از دیدگاه حضرت مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) کدام است؟» از تحلیل محتوای (کمی و کیفی) و روش داده‌بنیاد بهره گرفته شده است.

برای دستیابی به اندیشه‌های مقام معظم رهبری در این خصوص، ابتدا به مجموعه بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) مراجعه و در مرحله بعد با به‌کارگیری رویکرد نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، تجزیه و تحلیل داده‌ها انجام شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در رویکرد نظریه داده‌بنیاد، سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی را شامل می‌شود. یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، برای مدیریت دانش و دانش‌بنیان کردن نظام دفاعی لازم است فعالیت‌هایی از جمله راه‌اندازی چرخه علم، راه‌اندازی شرکت‌های دانش‌بنیان و به‌کارگیری اصول مدیریت دانش یعنی کسب دانش و فناوری دفاعی، خلق و جوشش دانش، تبدیل فناوری به تولید انبوه، تبدیل علم به محصول، تشکیل بانک اطلاعاتی در وزارت دفاع، یکپارچه‌سازی اطلاعات، مقابله با تحریم‌ها با پیشرفت علم، دانش‌بنیان کردن نظام اداری و توجه به دانش و شایستگی در نصب مدیران مورد توجه قرار گیرد.

کلید واژه‌ها: مدیریت دانش، دفاع دانش‌بنیان و فناوری دفاعی

۱. استادیار دانشگاه فنی و حرفه‌ای (دانشکده شهید شمس‌پور) و نویسنده مسئول

۲. استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی

۳. دانش‌آموخته دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه

یکی از موضوعات مهم در تأمین امنیت و دفاع و ساز و کار حفاظت از منافع ملی در هر کشوری موضوع اندیشه‌های دفاعی و شیوه‌های دفع تهدید است. با توجه به تهدیدات نرم و سخت بالقوه و بالفعل دشمنان علیه جمهوری اسلامی و در راستای انجام اقدامات بازدارنده و ایجاد آمادگی مردمی، باید یک نوع اندیشه دفاعی منسجم و دانش‌بنیان را طراحی کرد.

امروزه امنیت و دفاع از منظر علمی و عملی از مباحث و موضوع‌های مهم روز دنیا می‌باشد. تقریباً هر روز در سطح گسترده‌ای تهدیدهای جدیدی علیه انسان در زمینه‌های امنیتی و دفاعی در حال بروز و ظهور است. مقابله با تهدیدهای نظامی علیه کشورها در روی زمین، هوا، آب و فضای مجازی نیاز به راه‌حل‌های جدیدی دارد که به تصمیم‌گیرندگان در زمینه مسائل امنیتی و دفاعی کمک می‌کند تا به حل مشکلات بپردازند. به منظور مدیریت روابط قوی و عدم قطعیت تهدیدها و همچنین حصول اطمینان از توانایی‌های دفاعی، الگوهای ریاضی جدید، فناوری اطلاعات و مدیریت دانش مورد نیاز است. بسیاری از نظام‌های فناوری اطلاعات معاصر از برنامه‌های کاربردی مبتنی بر دانش بهره می‌برند که امکان می‌دهد تا فرآیندهای نظامی و ضد بحران با کمک اطلاعات حساس و ابزارهای رایانه‌ای هوشمند اجرا شود.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

اکثر مطالعات انجام‌شده در خصوص موضوعات دانش‌بنیان، مربوط به حوزه اقتصاد و شرکت‌های نوپا یا استارت‌آپ‌هاست و در زمینه دفاع دانش‌بنیان مطالعات خاصی صورت نگرفته است؛ اما آقای فرهاد طرحانی در سال ۱۳۹۳ در مقاله‌ای با عنوان «دفاع دانش‌بنیان در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» به این نتیجه رسیده است که هوشمندی در میدان جنگ به منظور تعیین دقیق و به‌هنگام آرایش، موقعیت، امکانات و نیت دشمنان بالفعل و بالقوه به نحوی که امکان غافلگیری راهبردی، کارکردی، راه‌کنشی و فنی را کاهش دهد، نیازمند مدیریت دانش است. همچنین، سیداحمد احمدی حاجی‌آبادی و همکارانش در سال ۱۳۹۶

در مقاله‌ای با عنوان «تاثیر متقابل دفاع دانش‌بنیان و جنگ‌های آینده» به این نتیجه رسیده‌اند که دفاع دانش‌بنیان و جنگ‌های آینده تاثیر متقابل و معناداری بر یکدیگر دارند. آقای وحید ریاضی نیز در سال ۱۳۹۶ در کتابی با عنوان «آمادگی نظامی، مؤلفه‌ها و معیارها» به ضرورت آمادگی نیروهای مسلح به دانش روز و معیارهای آن پرداخته است.

از یک طرف، مهم‌ترین ویژگی‌های تهدیدها آینده که بیشترین اثر را بر نوع دفاع دانش‌بنیان خواهند داشت به ترتیب عبارت‌اند از: تحول در جمع‌آوری، تبادل و پردازش اطلاعات؛ دانش و فناوری محور بودن؛ دقت و هوشمندی؛ اهمیت روزافزون فرماندهی و کنترل در جنگ آینده؛ و از طرف دیگر مهم‌ترین ویژگی‌های دفاع دانش‌بنیان که بیشترین تاثیر را بر نوع تهدیدها آینده خواهند گذاشت، به ترتیب عبارتند از: همه‌جانبه بودن دفاع، تکیه بر سامانه فرماندهی و کنترل هوشمند و یکپارچه با بهره‌گیری از سامانه‌های پشتیبانی از تصمیم و تاثیر محور.

مدیریت دانش. مدیریت دانش هرگونه فرایند یا عمل تولید، کسب، تسخیر، ترویج و جامعه‌پذیری و کاربرد آن است، در هر جایی که دانش استقرار یابد، یادگیری و عملکرد سازمان را افزایش می‌دهد.

دفاع دانش‌بنیان. همچنان که اقتصاد دانش‌بنیان، نظام اقتصادی است که در آن، تولید و کاربرد دانش منشأ اصلی ایجاد ثروت به‌شمار می‌رود و کارایی این نظام اقتصادی مستلزم تعریف سازوکارها و شناخت عوامل مؤثر بر تولید و به‌کارگیری دانش است که از ارتباط این عوامل با یکدیگر، زمینه افزایش عملکرد سایر بخش‌ها نیز فراهم می‌شود، دفاع دانش‌بنیان نیز نوعی دفاع مبتنی بر دانش است که در آن تولید و کاربرد دانش منشأ ایجاد قدرت نظامی می‌گردد. در همین زمینه نیز لازم است سازوکارهایی تعریف و عوامل مؤثر بر تولید و به‌کارگیری دانش در مراکز دفاعی شناسایی و ارتباط قوی بین این دو برقرار شود تا ضمن افزایش عملکرد بخش‌های دیگر، قدرت نظامی مورد نظر حاصل گردد. بی‌تردید دسترسی به اهدافی چون جایگاه برتر نظامی، رشد و توسعه پایدار و پرستاب در زمینه‌های دفاعی گسترده، مستلزم درک شرایط نظامی نوین و توجه به ملزومات آن است؛ زیرا برنامه‌ریزی برای رشد و توسعه در نظام نوین دفاعی، بدون شناخت این محیط و شناسایی

جایگاه کشور در آن و همچنین شناخت منابع جدید کسب قدرت نظامی به هدف نخواهد رسید.

فناوری دفاعی. فناوری دفاعی عبارتست از فناوری‌هایی که به‌طور مستقیم یا غیر مستقیم موجب تحقق اهداف دفاعی کشور می‌شوند. براین اساس، می‌توان گفت: فناوری‌های دفاعی، یعنی تقویت توانمندی‌های موجود و نیز ایجاد نظام‌های جدید که برای ایجاد محصولات و خدمات و یا برای تقلید یا بهبود آنها در جهت تحقق اهداف دفاعی انجام می‌شود (یاد بروقی، مهدی نژاد و حسینی، ۱۳۸۷: ۱۷).

در محیط‌های نظامی، فناوری از یکسو باعث افزایش ظرفیت‌ها و کاهش عدم اطمینان شده و ازسوی دیگر باعث کاهش سطح واحدهای نظامی، بدون تغییر در قدرت پاسخگویی آنها در شرایط عملیاتی گردیده و ماهیت آنها را به ارتش‌های مدرن تغییر داده است. ارتش‌های مدرن امروزی به دنبال حفظ موقعیت خود در لبه توسعه فناوری هستند و این مسئله بدون ایجاد یک دفاع دانش‌بنیان ممکن نیست (مؤسسه اسپانیایی مطالعات راهبردی، ۲۰۰۱).

طی دهه‌ی گذشته نیز، اهمیت دانش هم از سوی دانشگاهیان و هم از سوی مجریان مورد توجه قرار گرفته است (وو و لین: ۲۰۰۹). این روزها دانش، پایه و اساس رقابت به‌شمار می‌رود (زاک، ۱۹۹۹؛ گرانت، ۱۹۹۶) علی‌الخصوص دانش ضمنی که منحصر به فرد بوده و کاملاً قابلیت تقلید و یا جایگزینی را ندارد، می‌تواند موجب برتری شرکت‌ها شود. با وجود این، صرف پردازش دانش، به‌تنهایی تضمین‌کننده مزایای راهبردی نیست (زاکف، ۲۰۰۲) بلکه دانش باید مدیریت شود. در سال‌های آتی، سازمان‌ها و شرکت‌هایی که دانش جدید تولید و آن‌را به‌طور کارا و اثربخش به‌کار بگیرند، در خلق مزایای رقابتی موفق‌تر خواهند بود.

پیتر دراکر (۱۹۹۴) که از وی به‌عنوان پدر مدیریت دانش یاد می‌شود، معتقد است که «دانش منبع اصلی اقتدار و توان نظامی و اقتصادی دولت‌هاست... و اساساً با منابع سنتی یعنی سرزمین، نیروی کار و سرمایه متفاوت است... ما نیازمند فعالیت نظام‌مند در زمینه کیفیت دانش و بهره‌وری آن هستیم. اگر نگوییم بقا، حداقل ظرفیت عملکرد سازمان‌ها در جامعه دانشی، به‌طور فزاینده به این دو عامل وابسته خواهد بود.» (دراکر، ۱۹۹۴: ۶۹-۶۶).

بنابراین، مهم‌ترین منبع سازمان‌های امروزی دانش انباشته شده در ذهن کارکنان سازمان، مشتریان و فروشندگان است. مدیریت این دانش، دارای مزایایی همچون شایستگی‌های کلیدی، سرعت بخشیدن به نوآوری، عرضه به موقع محصول، بهبود روند تصمیم‌گیری، تقویت تعهد سازمانی و ایجاد مزیت رقابتی پایدار است (داونپورت و پورساک: ۱۹۹۸). این مزایا موجب می‌شود تا سازمان برای رقابت در شرایط سخت و طاقت‌فرسا آمادگی بیشتری پیدا کند. از طرف دیگر، امروزه سازمان‌ها با توجه به سرمایه فکری‌شان مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. به عبارت دیگر، شرکت‌های دانش‌بنیان معمولاً سه تا هشت برابر سرمایه و دارایی مشهودشان ارزش‌گذاری می‌شوند. برای مثال، مایکروسافت که یکی از باارزش‌ترین شرکت‌هاست، در آوریل ۲۰۰۷ میلادی به میزان ۲۸۲ میلیارد دلار قیمت‌گذاری شد. در حالی که ارزش ساختمان‌ها، شرکت‌ها و دیگر دارایی‌های فیزیکی آن بسیار پایین‌تر از این مقدار بود؛ بنابراین، سرمایه‌های فکری مایکروسافت بخش اعظم دارایی آن را تشکیل می‌دهد. سرمایه‌هایی از جمله سرمایه انسانی در قالب دانش موجود در ذهن تولیدکنندگان نرم‌افزار، پژوهشگران، همکاران علمی و مدیران کسب‌وکار؛ سرمایه ساختاری در قالب حق کپی‌رایت، پایگاه‌های داده مشتریان و نرم‌افزار فرآیند کسب‌وکار، قرار دارد.

در کل، مدیریت دانش بر سازماندهی و در دسترس قرار گرفتن دانش مهم و باارزش تأکید دارد تا در هر جا و هر زمانی که به این دانش نیاز باشد، به راحتی مورد استفاده قرار گیرد. در دیدگاه سنتی، مدیریت دانش بر دانشی تأکید داشت که مورد شناسایی واقع شده بود. این دانش را می‌توان در اشکال مختلف از جمله دانش موجود در فرآیندها، رویه‌ها، دارایی‌های فکری، بهترین تجربیات مستند، پیش‌بینی‌ها، درس‌های آموخته‌شده و راه‌حل‌های موجود برای رفع مشکلاتی که به طور مکرر پیش می‌آیند، توصیف کرد؛ اما مدیریت دانش، به طور فزاینده بر مدیریت دانش باارزشی که صرفاً در ذهن کارکنان و متخصصان سازمان وجود دارد، تأکید می‌کند. به عنوان نمونه، یکی از کارکنان ناسا تا سال ۱۹۹۹ به مدت ۲۰ سال در مرکز فضایی کندی مدیر پرتاب ناسا بوده (بکرا-فرنادز و ساب‌هروال، ۲۰۱۰) و بر هر کدام از پرتاب‌های ناسا از ابتدا تا لحظه پرتاب نظارت و در صورت فقدان دلیل منطقی برای لغو مأموریت، دستور پرتاب را صادر می‌کرد. وی در مقام مسئول پرتاب، برای ارزیابی دقت کار و در صورت

لزوم تصمیم‌گیری در خصوص توقف مأموریت، متکی به تجربه و دانش شخصی خود بود. هرچند توقف پرتاپ، میلیون‌ها دلار هزینه داشت، اما تصمیم وی می‌توانست جان خیلی‌ها را نجات دهد. با فرارسیدن زمان بازنشستگی این فرد، سازمانی همچون مرکز فضایی ناسا چگونه می‌توانست دانش وی را کسب و پالایش نموده و در اختیار نسل جدید کارکنان قرار دهد تا از آن استفاده کنند؟

مدیریت دانش با سرمایه فکری که با ارزش‌ترین سرمایه سازمانی به‌شمار می‌رود، در ارتباط است. این سرمایه تمامی منابع دانش موجود در درون و بیرون سازمان را شامل می‌شود (نهایت و گوشال، ۱۹۹۸).

این سرمایه به سه دسته تقسیم می‌شود: سرمایه انسانی یا دانش، مهارت و توانمندی‌های موجود در فرد کارکنان؛ سرمایه‌سازمانی یا دانش موجود در سازمان، تجارب مستندشده در پایگاه‌های داده، نظام‌نامه‌ها، ساختار، فرآیندها و فرهنگ؛ و سرمایه اجتماعی یا دانش موجود در روابط و تعاملات بین افراد (سورانیام و یوندت، ۲۰۰۵).

اسکیرمی (۲۰۰۱) مدیریت دانش را این‌گونه تعریف می‌کند: «مدیریت نظام‌مند و صریح دانش - و فرآیندهای مرتبط به آن یعنی؛ خلق، سازماندهی، انتشار، استفاده و بهره‌برداری». اصول مدیریت دانش در هر حرفه و رشته سازمانی مورد مطالعه واقع و پیاده‌سازی شده‌اند (کبه، ۲۰۱۰). این تنوع، از طرفی در پیشرفت سریع این رشته نقش داشته و از طرف دیگر موجب عدم انسجام و یکپارچگی ایده‌ها و واژگان شده است (کلارک و تونر، ۲۰۰۴).

از منظر تجربی اگر شرکت‌ها بخواهند مزیت رقابتی خود را حفظ کنند (زاک، ۱۹۹۹) و به رشد خود ادامه دهند (سالو جاروی، فوروی و سویبی ۲۰۰۵)، باید اهمیت مدیریت دانش را مورد توجه قرار دهند. به همین خاطر، شرکت‌های متعددی در جاهای مختلف، فعالانه شروع به مدیریت دانش و سرمایه‌های فکری خود کرده‌اند (دتیته؛ دایر؛ هویس و هریس، ۲۰۰۴). در آمریکا و اروپا شرکت‌های خیلی بزرگ، دارای برخی ابتکارات درزمینه مدیریت دانش هستند (داونپورت و ولپل، ۲۰۰۱).

با این حال بیشتر سامانه‌های مدیریت دانش ناموفق بوده‌اند. استوری و بارنت (۲۰۰۰) میزان عدم موفقیت آنها را تا ۸۰ درصد اعلام نمود و دلایل متعددی برای عدم موفقیت آنها

بیان کرده‌اند. برخی از این دلایل عبارت‌اند از: تمرکز بیش از حد روی فناوری اطلاعات، راهبردهای نامناسب در زمینه مدیریت دانش، یا بی‌توجهی به پیامدها و تأثیر مدیریت دانش. حال که فناوری‌های به اشتراک‌گذاری دانش از پیشرفت زیادی برخوردارند، پژوهشگران و کارورزان سازمان‌ها می‌توانند روی عوامل موفقیت یا شکست مدیریت دانش در سازمانشان تأثیرگذار باشند (هال و گودی، ۲۰۰۷).

نوناکا دانش را پیش‌نیاز اصلی نوآوری و رقابت می‌داند (نوناکا، ۱۹۹۴). نظام مدیریت دانشی که خلاقیت را بسط می‌دهد، فرایند نوآوری را از طریق دسترسی سریع به دانش و انتقال آن، بهبود می‌بخشد (مچرزاک؛ کوپر و نیک، ۲۰۰۴).

توجه به مدیریت دانش در امر دفاع بسیار اساسی است. سیاست‌گذاران و فرماندهان و مدیران تمامی سطوح در حوزه نیروهای مسلح باید اهمیت مدیریت دانش را مورد تأکید قرار داده و در راستای مدیریت آن و شبکه‌سازی به‌سوی سیستم‌های یکپارچه حرکت کنند؛ به عبارت دیگر، دانش را نمی‌توان مدیریت کرد، مگر اینکه راهبرد مدیریت دانش را در نیروهای مسلح تطبیق و عمومی‌سازی کرد.

ارتقاء فناوری اطلاعات و ارتباطات و زیرساخت‌های مرتبط با آن می‌تواند در تمایز نیروهای مسلح و دفاع دانش‌بنیان نقش اساسی ایفا کند؛ اما نباید از این مهم غافل شد که نیروی انسانی ماهر و دارای دانش باارزش نقش اصلی را در دفاع دانش‌بنیان دارد. باید نهایت تلاش را انجام داد و مدیران توانمندی را در زمینه مدیریت دانش تربیت کرد تا فرایند مدیریت دانش را به‌خوبی هدایت کنند.

در عصر اقتصاد دانش‌محور، دانش به‌عنوان مهم‌ترین عامل حفظ جایگاه و مزیت رقابتی سازمان‌های پیشرو محسوب می‌شود. باوجوداین، معمولاً سازمان‌ها در حال تولید تجارب و درس‌آموخته‌های ارزشمند در حین پروژه‌ها و فرایندهای کاری هستند، اما باین‌حال تلاشی منسجمی برای جمع‌آوری، تبادل، نگهداری، به‌روزرسانی و استفاده مجدد از دانش و تجارب ارزشمند ننموده و دچار دوباره‌کاری، تکرار خطاها و فراموشی بهبودها می‌شوند.

براساس همین دیدگاه و با مفهومی شامل کنترل و بهبود کلیه فرآیندهای کسب، کشف، به‌کارگیری، تسهیم و تبادل، اندازه‌گیری و ذخیره دانش‌سازمانی، طی دو دهه گذشته مدیریت دانش مورد توجه قرار گرفته است.

بدون تردید مجموعه دانایی‌هایی که حین فرآیندهای کاری در شرکت‌ها و سازمان‌ها به وجود آمده و می‌آید، بارزترین بخش سرمایه‌های نامشهود سازمان‌ها محسوب می‌شود. این سرمایه‌ها در تجربیات مدیران و کارکنان، استانداردها، مستندات، تجهیزات، بینش‌های ناشی از پروژه‌ها و... پنهان است.

امروزه سازمان‌های پیشرو درصدد هستند در فضای به‌شدت رقابتی حاضر به پیشرفت و ترقی دست‌یافته و ضمن تضمین بقای خود، آینده مطلوبی را برای خود تدارک ببینند. پس باید قابلیت‌های پیش‌بینی و اجرای تاکتیک‌های صحیح را داشته باشند.

البته نباید فراموش کرد که کسب مزیت رقابتی و متفاوت شدن سازمان‌ها درگرو داشتن منابع انسانی توسعه‌یافته، دانش‌آفرین و دانا است. بنابراین برای تربیت کارکنان دانشی و فرهیخته، نیاز مبرم به سیستم مدیریت دانشی در سازمان‌ها است تا از طریق آن بتوان به اهداف مذکور دست یافت. ازطرف دیگر، رهبران سازمان‌ها باید متعهد به حمایت از مدیریت دانش، شناخت و درک مفاهیم مدیریت دانش، فراهم کردن بستر فرهنگی مناسب، ایجاد ساختار سازمانی مطلوب، اندازه‌گیری، تجزیه و تحلیل، برنامه‌ریزی و انجام اقدامات و تغییرات لازم در زمینه مدیریت دانش شوند.

علاقه به مدیریت دانش در سازمان در صورت نیل به دستاوردهایی ازجمله خلاقیت بیشتر و نوآوری در محصول و خدمات، تحریک می‌شود (داروچ ۲۰۰۵؛ موفت و دیگران ۲۰۰۲). درواقع، دانش در خلق افکار خلاق و ایجاد نوآوری مشارکت می‌کند (بورقینی: ۲۰۰۵). به‌همین خاطر، نوآوری به‌عنوان بزرگ‌ترین دستاورد مدیریت دانش محسوب می‌شود.

در مدیریت دانش، جانشین پروری فنی نیز نقش بسزایی دارد و دقیقاً مشخص می‌کند که در صورت از دست رفتن کدام اطلاعات، سازمان در معرض خطر قرار می‌گیرد. این برنامه توسط الگویی که دارای هفت گام کلیدی زیر است، هدایت می‌شود (راسول، ۲۰۱۱):

۱. تعیین اهداف، نقش‌ها و مسئولیت در برنامه‌های جان‌شین‌پروری فنی؛
۲. تعیین فرآیندهای کاری اصلی و مؤثر در موفقیت سازمان؛
۳. شناسایی دقیق افراد دارای دانش تخصصی؛
۴. ارزیابی خطر از دست دادن کارکنان کلیدی؛
۵. تسخیر و پالایش اطلاعات ضروری در مورد فرآیندهای کاری؛
۶. یافتن رویکردهای عملی برای انتقال دانش؛
۷. ارزیابی نتایج برنامه و بهبود مستمر.

شایستگی‌های رهبری نیز نقش مؤثری در مدیریت دانش کارکنان فنی و حرفه‌ای دارد. امروزه مدیرانی که هدایت کارکنان فنی و حرفه‌ای را به عهده دارند، از مهارت‌های جدیدی استفاده می‌کنند. این مهارت‌ها در سال‌های اخیر بسیار حائز اهمیت شده‌اند. علاوه بر شایستگی‌ها و مهارت‌های فنی لازم که اعتبار خاصی به مدیران فنی و حرفه‌ای می‌بخشد، این مدیران باید از تیزهوشی، مهارت‌های ارتباطی و بین‌فردی قوی و پیشرفته، تفکر انتقادی، توانایی حل مسئله، مهارت مربی‌گری و نظارت، توانایی مدیریت تغییرات در سازمان یا کسب‌وکار و مهارت خوب در زمینه مدیریت مالی برخوردار باشند. برگزاری دوره‌های آموزشی برای توسعه این مهارت‌ها و مهارت‌های دیگر مدیران، به منظور دستیابی به اهداف حیاتی سازمانی در آینده، بسیار مفید خواهد بود. برای مدیریت بهینه سازمان باید در مدیران ایجاد علاقه نموده و فرصت‌هایی برای آنان فراهم نمود تا با فلسفه و نظریه‌های که در وراء این مهارت وجود دارد آشنا گشته و توانایی خود در زمینه این مهارت‌ها را به اثبات برسانند.

برای ارتقاء کیفیت مدیریت فنی و حرفه‌ای، اقدامات عملی و کاربردی (ایفای نقش) و در نهایت راهنمایی مستقیم در حین کار بسیار مفید بوده و به نوبه خود منجر به نتایج ملموس در کسب‌وکار می‌شود. البته نباید فراموش کرد که مشارکت دادن کارکنان فنی و حرفه‌ای در کار موجب ایجاد تعهد در آنان در زمینه آموزش و انتقال دانش به افراد دیگر در سازمان می‌شود.

برای پی بردن به مفهوم مشارکت در سازمان، می توان با تشکیل جلسات طوفان مغزی از مدیران خواست تا بررسی کنند که وقتی افراد کاملاً درگیر کار شده و در امور مشارکت می کنند، چه کاری انجام می دهند و برعکس، زمانی که فعالانه درگیر امور نمی شوند، چه کاری انجام می دهند. با ایجاد فرهنگ مشارکت در سازمان می توان زمینه مشارکت افراد دارای دانش باارزش در انتقال دانش را افزایش داد (راسول، ۲۰۱۱: ۱۲۶-۱۲۵).

بیشتر افراد بر این باورند که کارکنانی که در فعالیت ها مشارکت داده می شوند، احساس پیوند عاطفی بین خود و سازمان یا کارشان دارند و در صحبت با دیگران، سازمان را محیط خوبی برای کار معرفی می کنند. در واقع به سازمان کمک می کنند تا افراد مناسب و دارای مهارت مناسب را استخدام نمایند. این کارکنان با مشارکت در امور، بیش از آنچه پول موجب ایجاد انگیزه در آنان شود، انگیزه شده و واقعاً به کار خود علاقه پیدا می کنند و حتی به آنچه از کار به دست می آورند نیز علاقه نشان می دهند. همچنین آنها به راحتی می توانند ارزش ها (چه خوب یا بد) و اخلاق (چه درست یا غلط) کارفرمای خود را قبول کنند.

مطالعه ای که در سال ۲۰۰۷ م توسط گالوپ صورت گرفته است، نشان می دهد که شرکت ها و سازمان های آمریکایی تنها ۲۹ درصد کارکنان خود را در امور مشارکت می دهند؛ یعنی بخش عمده کارکنان (۵۴ درصد) مشارکت داده نمی شوند و بدتر از آن ۱۷ درصد کارکنان به شدت تلاش می کنند تا مأموریت ها، اهداف و تلاش های سازمان را تضعیف کنند. مشارکت دادن کارکنان فنی و حرفه ای مستلزم آن است که شرایط کاری آنان از نظر فکری چالشی باشد. هر نوع تلاش در راستای ایجاد فرهنگ مشارکتی برای کارکنان فنی و حرفه ای باید فراتر از رویکرد ساده و گام به گامی که در خصوص اکثر کارکنان سازمان کفایت می کند، باشد. در مورد این کارمندان خاص، لازم است رهبران سازمان نیاز به مشارکت آنان را احساس و گام های سنجیده ای بردارند. در واقع باید نوعی تغییر در سازمان ایجاد گردد که منجر به تغییر فرهنگ آن شود. البته تغییر فرهنگ یک شبه اتفاق نمی افتد بلکه مستلزم تلاش جدی و طولانی مدت است. در صورتی که تلاش برای ایجاد تغییر با توجه به ویژگی های مشارکت انجام شود، بسیار مؤثر خواهد بود (راسول، ۲۰۱۱: ۲۱۰-۲۰۶).

اهمیت دانش دفاعی از منظر مقام معظم رهبری

کشورها برای پیشرفت و توسعه در ابعاد مهم زندگی اجتماعی نیازمند استفاده از علم و فناوری اند. جمهوری اسلامی ایران با توجه به سرعت پیشرفت علم و فناوری در جهان و افزایش رقابت کشورها در کسب علم و فناوری باید جایگاه مناسبی برای علم و فناوری در نظام تصمیم‌گیری و اجرای خود تعریف کند. رهبر معظم انقلاب با توجه به نقش و اهمیت فزاینده مقوله علم و فناوری تلاش داشتند تا جایگاه مهم علم و فناوری را به مسئولین نظام جمهوری اسلامی و مردم کشورمان گوشزد کنند. ایشان برای این منظور رهنمودهایی را مطرح کردند که در ادامه تلاش خواهد شد با استفاده از بیانات و پیام‌های ایشان رهنمودها و شاخص‌های کلیدی علم و فناوری را از اندیشه ایشان استخراج کنیم.

حضرت آیت الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب و فرمانده کل قوا در سال ۱۳۹۵ پس از بازدید از فناوری‌های پیشرفته، بومی و دانش‌بنیان نیروهای مسلح، در جمع وزیر، مسئولان، محققان و متخصصان وزارت دفاع ایران، با تأکید بر این نکته فرمودند: «پیشرفت‌ها در صنعت دفاعی ایران نتیجه حرکت عظیم علمی ایران در دوازده سال گذشته است... دانشمندان جوان ایران موفق به شکستن خطوط مرزی علم شده‌اند و این حرکت، باید با قدرت ادامه یابد، زیرا پیشرفت در هر عرصه، زمینه‌ساز پیشرفتهای جدید در بخشهای دیگر است».

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که رهبر معظم انقلاب اسلامی بارها بر آن تأکید داشته‌اند، نقش دانش و مدیریت آن در پیشرفت جمهوری اسلامی ایران است. ایشان در (۱۳۸۹/۱/۱۳) در بند ۴ و ۱۶ سند ابلاغی «سیاست‌های کلی نظام اداری» که پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام تهیه و تدوین شده است، دانش‌بنیان کردن نظام اداری از طریق به‌کارگیری اصول مدیریت دانش را از وظایف مخاطبان این سیاست‌ها دانسته است. در بند ۴ سند ابلاغی به «دانش‌گرایی و شایسته‌سالاری مبتنی بر اخلاق اسلامی در نصب و ارتقای مدیران» تأکید گردیده و در بند ۱۶ دانش‌بنیان کردن نظام اداری از طریق به‌کارگیری اصول مدیریت دانش و یکپارچه‌سازی اطلاعات، با ابتناء بر ارزش‌های اسلامی مورد توجه قرار گرفته است.

اندیشمندان مختلف سازوکارها و ابزارهای مختلفی را برای کسب قدرت برتر در سطح بین‌الملل متصورند. گروهی قائل به قدرت نظامی‌اند. گروهی هم روی مسئله انباشت ثروت تأکید دارند؛ اما نکته مهم این است که علم پایه و اساس بسیاری از قدرت‌ها است. به ویژه اینکه امروزه در عرصه نظامی و دفاعی هم تحولات و تغییرات اساسی با علم رخ داده است و از طریق علم می‌توان انباشت ثروت را به درستی مدیریت کرد. پس، رهبر معظم انقلاب معتقد است «هرکسی که علم را پیدا کند، می‌تواند فرمانروایی کند؛ هر ملتی که عالم باشد، می‌تواند فرمانروایی کند؛ هر ملتی که دستش از علم تهی باشد، باید خود را آماده کند که دیگران بر او فرمانروایی کنند.» ایشان در این زمینه به حدیثی از امام علی^(ع) اشاره می‌کنند «العلم سلطان، من وجده صال و من لم یجده صیل علیه»؛ یعنی علم اقتدار است، علم مساوی است با قدرت.

البته مفهوم «علم به مثابه قدرت» در نظر مقام معظم رهبری تا آنجایی پذیرفته است که آن را در قالب زنجیره علم و فناوری بنگریم. به عبارتی علمی که منتهی به فناوری و در نهایت تجاری‌سازی شود می‌تواند ایجاد قدرت کند. «علاوه بر این، علم مجرد و به تنهایی هم کافی نیست؛ علم را باید وصل کنیم به فناوری، فناوری را باید وصل کنید به صنعت و صنعت را باید وصل کنیم به توسعه‌ی کشور» (بیانات معظم له در دیدار زائرین و مجاورین حرم مطهر رضوی: ۱۳۸۵/۰۱/۰۱).

ایشان در روز اول عید سال ۱۳۹۰ نیز در حرم علی بن موسی الرضا باز به اهمیت علم و دانش تأکید کرده و فرمودند که علم و دانش برای یک ملت و برای یک فرد مایه اقتدار است. کسی که این قدرت را (علم و دانش) پیدا کند، دست برتر را دارد و آن کسی که نتواند قدرت علمی را به دست بیاورد، زیردست باقی می‌ماند و دیگران بر او دست برتر را خواهند داشت.

ایشان راجع به اهمیت زنجیره تولید علم و فناوری فرمودند: زنجیره علم، فناوری، تولید محصول و تجاری‌سازی - که این زنجیره بسیار مهمی است - در حال شکل‌گیری است؛ یعنی دانش را تولید می‌کنند، آن را تبدیل به فناوری می‌کنند، محصول را تولید می‌کنند، محصول را به بازار تجارت جهانی می‌آورند و برای کشور تولید ثروت می‌کنند (حرم مطهر رضوی ۱۳۹۰/۰۱/۰۱).

شرکت‌های دانش‌بنیان یکی از عوامل تکمیل‌کننده زنجیره علم و فناوری‌اند. به شکلی، آنها می‌توانند باعث هم‌افزایی علم و ثروت شوند. از این جهت، رهبر معظم انقلاب در بیانات خود در دیدار جمعی از پژوهش‌گران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان، هم‌افزایی علم و ثروت را اولین شاخصه شرکت‌های دانش‌بنیان معرفی می‌کنند. «هم‌افزایی علم و ثروت و دارائی، تعریف ابتدائی این شرکت‌هاست؛ بنابراین، اهل دانش و کسانی که اهل سرمایه‌گذاری‌های مالی هستند، همت کنند و این شرکت‌ها افزایش پیدا کند.» (۱۳۹۱/۰۵/۰۸).

ایشان در این زمینه به دو نکته توجه می‌دهند. نکته اول تشویق نخبگان علمی به تشکیل این شرکت‌ها و نکته دوم اینکه عواملی فراهم شود تا محصولات این شرکت‌ها وارد بازار مصرف و چرخه تجارت شود. «آنچه ما می‌خواهیم... به‌طورکلی دو چیز است: یکی تشویق نخبگان و زبندگان و اهل علم و اهل تحقیق به اینکه به سمت تشکیل این شرکت‌ها بروند و همچنین رساندن محصول این شرکت‌ها و این تحقیقات به بازار و در دسترس مردم قرار دادن و وارد کردن آن در چرخه‌ی تجارت است.» (بیانات معظم له در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان ۱۳۹۱/۰۵/۰۸).

ایشان در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان تأکید می‌کنند که «آنچه که ما بر آن اصرار می‌ورزیم و تأکید می‌کنیم، این است که علم برای کشور، یک سرمایه‌ی بی‌پایان و تمام‌نشده است. اگر چرخه‌ی تولید علم در یک کشوری به راه افتاد، اگر استعدادی وجود داشت و به جریان افتاد، اگر ظرفیت‌ها شروع کرد به بروز و ظهور، آن وقت این منبع، دیگر تمام‌نشده است. علم یک پدیده‌ی درون‌زاست؛ چیزی نیست که انسان برای آن ناچار و ناگزیر باشد وابسته شود. بله، اگر شما بخواهید علم حاضر و آماده را بگیرید، همین است؛ وابستگی دارد؛ احتیاج دارد؛ دست دراز کردن دارد؛ اما بعد از آنکه بنیان علمی در یک کشوری به وجود آمد، استعداد هم در آن کشور وجود داشت، آن وقت حالت چشمه‌های جوشان را پیدا می‌کند. اگر ما پردازیم به دنبال‌گیری تحقیق و علم و ژرف‌نگری و دانش‌پژوهی، اگر این مسئله در کشور همچنان که بحمدالله چند سالی است جدی گرفته شده و دنبال می‌شود، با همین شتاب، بلکه با انگیزه‌ی بیشتر و اهتمام بیشتر

دنبال شود، بدون تردید کشور به یک اوجی دست خواهد یافت... ما باید این مسئله را جدی بگیریم؛ یعنی به مسئله‌ی علم و تکیه‌ی به علم در کشور اهمیت بدهیم؛ یعنی این را اساس کار قرار بدهیم. حرف ما در این چندساله همین است.» (۱۳۹۱/۰۵/۰۸).

مقام معظم رهبری در جمع صدها نفر از مسئولان دستگاه‌های مختلف، فعالان اقتصادی و مدیران مراکز «علمی، رسانه‌های، نظارتی» به شرایط کشور اشاره نموده و می‌فرمایند: «امروز شرایط کشور از لحاظ پیشرفته‌ای علمی به گونه‌ای است که می‌توانیم رسیدن به اقتصاد دانش بنیان را با بلندپروازی، جزو اهداف خود قرار دهیم. اقتصاد دانش بنیان از مهم ترین زیرساخت‌های اقتصادی هر کشور است و اگر این موضوع مورد توجه جدی قرار گیرد، قطعاً چرخه علم تا ثروت تکمیل خواهد شد (۹۲/۱۲/۲۰).

ایشان معتقدند: «باید کشورهای اسلامی از لحاظ علم و فناوری پیشرفت کنند. گفتم غرب و آمریکا به برکت علم توانستند بر کشورهای دنیا مسلط شوند؛ یکی از ابزارهاشان علم بود؛ ثروت را هم با علم به دست آوردند. البته مقداری از ثروت را هم با فریبگری و خیانت و سیاست به دست آوردند، اما علم هم مؤثر بود. باید علم پیدا کرد. روایتی است که فرمود: «العلم سلطان من وجده صال و من لم یجده صیل علیه» (شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۲۰: ۳۱۹). باید علم پیدا کنید. علم که پیدا کردید، پنجه قوی پیدا خواهید کرد. اگر علم نداشته باشید، کسانی که دارای پنجه قوی هستند، دست شما را می‌پیچانند. جوانهایتان را به علم تشویق کنید؛ این کار ممکن است؛ ما در ایران این کار را کردیم. ما قبل از انقلاب در ردیف‌های آخرِ آخرِ علمی دنیا قرار داشتیم که هیچ نگاهی به طرف ما جلب نمی‌شد. امروز به برکت انقلاب، به برکت اسلام، به برکت شریعت، کسانی که در دنیا ارزیابی می‌کنند، گفتند و در دنیا منتشر شد که ایران امروز از لحاظ علمی در رتبه شانزدهم دنیاست» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۰۹/۲۱).

از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، پیشرفت علمی بسیار حائز اهمیت است. وی پیشرفت علمی را نقطه قوت می‌داند: «عزیزان من! این پیشرفت علمی را دست کم نگیرید. این پیشرفت‌ها خیلی مهم است. علم، پایه پیشرفت همه‌جانبه یک کشور است. این حدیث را من یک وقتی خواندم: «العلم سلطان» علم، اقتدار است. هر کس این اقتدار را داشته

باشد، می تواند به همه مقاصد خود دست پیدا کند. این مستکبران جهانی به برکت علمی که به آن دست پیدا کردند، توانستند به همه دنیا زور بگویند. البته ما هرگز زور نخواهیم گفت، اما علم برای ما به عنوان یک پیشرفت حتماً لازم است» (مقام معظم رهبری ۱۳۹۰/۱۱/۱۴).

حضرت آیت الله خامنه‌ای سه عنصر اصلی اقتصاد، فرهنگ و علم و دانش را عامل قوی شدن یک ملت می دانند: «قوی شدن یک ملت فقط به این نیست که تسلیحات جنگی پیشرفته‌ای داشته باشد؛ البته تسلیحات هم لازم است، اما فقط با تسلیحات هیچ ملتی قوی نمی شود. من وقتی نگاه می کنم، سه عنصر را پیدا می کنم که دو عنصر از آنها همین دو نقطه‌ای است که در پیام عرض کرده‌ام؛ این سه عنصر اگر مورد توجه قرار گرفتند، یک ملت قوی می شود: یکی اقتصاد، یکی فرهنگ و سوّمی علم و دانش. درباره‌ی دانش، در این ده دوازده سال گذشته حرف‌های زیادی زده شد و بحمدالله اثر کرد. امروز ما در دانش داریم پیش می رویم» (بیانات در حرم مطهر رضوی در اولین روز سال ۱۳۹۳).

و در تیر ماه همان سال مسئولان نظام را مورد خطاب قرار داده و می فرمایند: «من خواهش می کنم از مسئولان وزارتخانه‌های مربوط و از مسئولان دولتی ذی ربط که مرتبط با مسائل علم و دانشگاه و صنعت هستند، مسئله‌ی پیشرفت علمی و ارتباط علم با فناوری در کشور را جدی بگیرند؛ یعنی نسبت به این مسئله واقعاً هیچ کوتاهی صورت نگیرد. این مسئله، مسئله‌ی اساسی ما است؛ یکی از اصلی ترین، اساسی ترین و فوری ترین مسائل ما است. کار تحقیقات به جای خود، [اما] در پژوهش‌ها و آنچه در این زمینه لازم است انجام بگیرد، به نظر ما هیچ نایستی کوتاهی صورت بگیرد» (۱۳۹۳/۰۴/۱۱).

مقام معظم رهبری در سخنرانی خود در پایان چهارمین مجمع بزرگ فرماندهان و مسئولان دفتر نمایندگی ولی فقیه در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در خصوص به کارگیری دانش در جنگ و میدان رزم به نکته مهمی اشاره کرده و می فرماید: «اگر ما تاکتیک به کار نبریم، اگر در جنگ دانش به خرج ندهیم، توده‌ی انبوه، کاری صورت نخواهد داد. همان عشق و علاقه و دلباختگی به هدف‌های انقلاب، همچنان که به شکل یک عمل انتحاری که در جای خود، یک ایثار و یک صدقه و یک حسنه است تحقق پیدا می کند، در جای خود هم به شکل یک تاکتیک رزمی پخته و کارآمد، خودش را نشان می دهد؛ و نتیجه این

می شود که شما بر دشمنی که به سلاح و تاکتیک و عِدّه و عِدّه مجهز است، پیروز می شوید» (۲۷ / ۰۶ / ۱۳۷۰).

روش‌شناسی تحقیق

با توجه به خلأ مبانی نظری درباره مفهوم پیشرفت و عدم بررسی آن در قالب رویکردی جامع، این مقاله از نظر هدف، اکتشافی و به دنبال ایجاد دانش و درک بهتر از پدیده مورد بررسی است. این پژوهش از نوع ترکیبی بوده و از رویکرد داده‌بنیاد استفاده شده است که هدف عمده آن، تبیین یک پدیده از طریق مشخص کردن عناصر کلیدی آن پدیده است (اشتراوس و کوربین، ۱۹۹۲). نظریه‌پردازی داده بنیان نوعی روش تحقیق کیفی است که به دنبال ایجاد نظریه است. نظریه‌های که ریشه در داده‌های مفهومی دارد و براساس جمع‌آوری و تحلیل نظام‌مند آنها تولید می‌شود. برای انجام پژوهش‌های رویش نظریه، سه رهیافت کلی «نظام‌مند» اشتراوس و کوربین (۱۹۹۸)؛ پیدایشی یا ظهوری گلاسر (۱۹۹۲)؛ و «ساخت» چارمز (۲۰۰۰) وجود دارد (جان، ۲۰۰۵). در این پژوهش از رهیافت نظام‌مند استفاده شده است؛ براین اساس نظریه‌پردازی در سه گام اصلی کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام می‌شود (اشتراوس و کوربین، ۱۹۹۸) که در قسمت‌های بعدی مقاله توضیحات مربوط ارائه شده است.

نظریه بنیادی داده‌بنیاد، روش تحقیق کیفی استقرایی است. با استفاده از این روش، محققان در میدان تحقیق به جمع‌آوری داده‌ها می‌پردازند و از این راه به ظهور نظریه می‌رسند (کلاسی، ۱۳۸۸). بر پایه این رویکرد، نخستین کار کلیدی پژوهشگر «کشف» راه‌های جدید برای معنا دادن به دنیای اجتماعی است. دوم، هدف تحلیل ایجاد یک تئوری؛ یعنی فراهم ساختن یک چارچوب رسمی برای درک پدیده مورد بررسی است. این تئوری باید به وسیله داده‌ها «زمینه‌دار» شود نه آنکه بر آن تحمیل شود. به بیان دیگر، نظریه داده بنیاد به‌طور اساسی روشی برای تحلیل داده‌ها، نه تکنیکی برای گردآوری داده‌ها است (اسدی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۰). تئوری داده‌بنیاد به‌طور معمول به عنوان یک رویکرد انجام تحقیق کیفی ارائه شده است که در مراحل آن نه آمار و نه مباحث کمی سایر روش‌ها وجود ندارد (هایگ، ۱۹۹۵). هدف

نهایی این رویکرد، ارائه تبیین‌های جامع تئوریک درباره یک پدیده خاص است که به صورت استقرایی از مطالعه آن پدیده حاصل می‌شود (دانایی فرد و مؤمنی، ۱۳۸۸). به باور پاول، نظریه داده‌بنیاد، روشی است که نظریه‌ها، مفاهیم، فرضیه‌ها و قضایا را طی یک فرایند منظم، به جای استنتاج از پیش فرض‌های قبلی، سایر پژوهش‌ها یا چارچوب‌های نظری موجود، به‌طور مستقیم از داده‌ها کشف می‌کند (مهرابی و دیگران، ۱۳۹۰).

این پژوهش از این نظر که یافته‌های آن می‌تواند مورد استفاده مدیران و متولیان کشور قرار گیرد، از نوع کاربردی است. جامعه پژوهش، شامل کلیه بیانات و مکتوبات حضرت مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در رابطه با پیشرفت بوده و به علت نوع پژوهش، فرضیه‌ای مشخص نشده و برای گردآوری داده‌ها از شیوه تمام‌شمار استفاده شده است. روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای بوده و از ابزار فیش‌برداری الکترونیکی بهره گرفته شده است. در ضمن برای استخراج گفتمان رهبر معظم انقلاب اسلامی در خصوص پیشرفت از روش ترکیبی یعنی تحلیل محتوای کمی و کیفی و نظریه‌مبنایی استفاده شده و برای دقت در پژوهش، داده‌ها با کمک نرم‌افزار Maxqda12 تحلیل و کدگذاری شده‌اند. در تحلیل محتوای کمی، کلمات کلیدی مرتبط با هدف مطالعه، طوری انتخاب شده‌اند که کلیه مفاهیم مطرح شده را پوشش دهند و امکان تحلیل نهایی متن و داده‌ها بر اساس چارچوب مفهومی، فراهم باشد.

برای یافتن کلمات کلیدی ابتدا مفاهیم کلی و انتزاعی برحسب چارچوب مفهومی، مشخص و سپس کلمات متناظر هر مفهوم کلی استخراج شده است. برای تحدید و تدقیق واژه‌ها، این لغات براساس ارتباط معنایی مرتب شدند و از ۱۵ خبره در دسترس در حوزه‌های مختلف خواسته شد تا لغات را به نسبت قرابت و نزدیکی معنایی به موضوع، معین نمایند و اگر غیر از لغات ذکر شده، واژه دیگری را مناسب‌تر می‌دانند، معرفی کنند.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، پژوهش براساس فرضیه‌سازی شروع نمی‌شود، بلکه پژوهشگر با مسئله تحقیقی روبه‌روست که برای پاسخ‌گویی به آن هیچ جواب و حدس

قبلی ندارد (پویا و طباطبایی، ۱۳۹۰)؛ بنابراین ابتدا سؤال پژوهش مطرح می‌شود و سپس برای پاسخ به آن، داده‌های لازم جمع‌آوری می‌شود (خوش‌چهره و حبیبی، ۱۳۹۱). سؤال تحقیق اهمیت خاصی دارد؛ چراکه به نوعی، باعث می‌شود موضوع مورد بررسی محدود شود (ایمان و همکار، ۱۳۸۷). هدف اصلی این پژوهش ارائه ویژگی‌های دفاع دانش‌بنیان از نظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است؛ بنابراین هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها از سایت الکترونیکی مقام معظم رهبری، کدگذاری باز روی آنها انجام می‌گیرد و با بخش‌بندی داده‌ها و اطلاعات مفاهیم و مقوله‌ها شکل می‌یابند. پس از انجام کدگذاری باز، کدگذاری محوری انجام می‌شود. بدین گونه که یک مقوله یا پدیده محوری شناسایی شده و با قرار دادن آن در مرکز، ارتباط سایر مقوله‌ها با آن بررسی می‌گردد و به نمایش درمی‌آید. مقولاتی که با مقوله محوری متصل شده و ربط داده می‌شوند شامل شرایط علمی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها هستند که در نهایت به صورت یک نمودار به نمایش درمی‌آیند. در مرحله کدگذاری انتخابی، نظریه پرداز، یک نظریه از روابط فی مابین مقوله‌های موجود در الگوی کدگذاری محوری به نگارش درمی‌آورد. در یک سطح اصلی، این نظریه شرحی انتزاعی برای فرآیندی که در پژوهش مطالعه می‌شود، ارائه می‌دهد (رحمدل، ۱۳۹۴: ۴۵). برای دستیابی به «ویژگی‌های دفاع دانش‌بنیان از منظر حضرت مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)» به تحلیل محتوای کمی و کیفی محتوای مجموعه بیانات، پیام‌ها و مصاحبه‌های حضرت مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) پرداختیم. از نظر هولیستی تحلیل محتوا به معنای تحلیل علمی پیام‌های ارتباطی است (هولیستی، ۱۳۸۰: ۱۳) و از منظر رفیع‌پور استفاده از مباحث تحلیل محتوا در متن، به دوران بسی دور برمی‌گردد. در عصر طلایی تمدن یونان باستان مباحث تحلیل محتوا مورد بهره‌وری قرار می‌گرفته است (رفیع‌پور، ۱۳۸۲: ۱۱۰). در این پژوهش، با استفاده از نرم‌افزار Maxqda12 در مرحله اول تحلیل محتوای کمی و سپس تحلیل محتوای کیفی صورت گرفته و با استفاده از روش داده‌بنیاد سه مرحله کدگذاری انجام گرفته است.

تحلیل محتوا کمی

هدف از تحلیل کمی محتوای بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، یافتن کلماتی که بیشترین تأکید را در مجموعه بیانات، پیام‌ها و مکتوبات حضرت مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در رابطه با دفاع دانش بنیان داشته‌اند، بوده است. همچنانکه در قسمت قبل بیان گردید، در تحلیل محتوای کمی کلمات کلیدی طوری انتخاب شده‌اند که کلیه مفاهیم مطرح شده را پوشش دهند و امکان تحلیل نهایی متن و داده‌ها حسب چارچوب مفهومی فراهم باشد.

این واژه‌ها و میزان کاربرد آنها در بیانات مقام معظم رهبری تا زمان انجام پژوهش، براساس جدول زیر است:

جدول ۱. موارد مستخرجه از بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری

تعداد	کلمه	تعداد	کلمه
۱۶	جنگ نرم	۵۳۶	دانش
۵۶۶	استعداد	۳۵	دانش بنیان
۳۷۷	علم و پیشرفت	۱	مدیریت دانش
۲۹۷	توسعه	۶	آمادگی رزمی
۲۰۱	پیشرفت علمی	۱۵۶۸	دفاع
۱۵۷	ارتقاء	۳۷۷	فناوری
۳۷	رشد علمی	۳	قدرت رزمی
۲۳	پیشرفت فناوری	۶	قدرت دفاعی
۷۱۶	مسلح	۳	آمادگی دفاعی
۱	دفاع همه‌جانبه	۱۷۶۴	پیشرفت
۱	دفاع الکترونیکی	۸۴۷	رشد

تحلیل محتوای کیفی

برای دستیابی به گفتمان ولایت‌فقیه در رابطه با دفاع دانش بنیان، تحلیل کیفی صورت گرفت. در این تحلیل تمامی فرمایشات و مکتوبات مقام معظم رهبری در رابطه با دفاع

دانش بنیان با استفاده از نرم افزار Maxqda12 مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفته است. با توجه به آماده بودن محتوای الکترونیکی بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری، در مرحله گردآوری داده ها، فقط داده های مرتبط با پژوهش انتخاب و در فایل الکترونیکی خاصی جهت تحلیل با نرم افزار Maxqda12 ذخیره شدند تا پس از مطالعه سطر به سطر فرمایشات رهبر معظم انقلاب اسلامی، مضامین و مفاهیم مربوط استخراج گردند. در نظریه مبنایی به این کار کدگذاری باز گفته می شود.

The screenshot shows the MaxQDA 12 software interface. The main window displays a document titled 'بذگانه مقام معظم رهبری درباره دانش بنیان ها-1'. The text in the document is as follows:

اعضیت بهیچیه یعنی این را اساس کار قرار بدهیم. حرف ما در این چند ساله همین است. اگر چنانچه علم در بخشهای مختلف جدی گرفت نشد آن وقت این شرکتهای دانش بنیان که بر مبنای علم کار می کنند، تولید می کنند و ترویج آفرینی می کنند، خواهند توانست بتدریج اقله کشور را به شکوفایی واقعی برسانند (بیانات در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکتهای دانش بنیان، ۱۳۹۱/۰۵/۰۸)

یکی از چیزهای مهمی که وجود دارد، بانک اطلاعات است. یکی از قولیه این جلسه همین است که کسی می آید اطلاعاتی را از اختیار جمعی از نتکنان و زیدگان و مسئولان می گذارند این کار بایستی عمومیت پیدا کند. باید بانک اطلاعات وجود داشته باشد ما دانشهای خودمان را بدانیم، بدانیم چه داریم. ما به بنایه؛ چیزهایی که مورد نیاز ماست. بخصوص بعضی از بخشهای دولتی که اینجا از آنها استفاده می کنند. مثل نفت، مثل دفاع، مثل کشاورزی - اینها نیازهای بسیار زیادی دارند که اگر چنانچه این نیازها برای تشکیل دهندگان شرکت دانش بنیان معلوم بشود، کسی که از لحاظ سرمایه گذاری علمی و سرمایه گذاری پولی آماده هستند، می توانند سریع این نیازها بیابند و این نیازها را برطرف کنند. پس تشکیل بانک اطلاعات و در معرض گذاشتن اطلاعات لازم برای همه چیز بسیار لازمی است. (بیانات در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکتهای دانش بنیان، ۱۳۹۱/۰۵/۰۸)

اگر چنانچه ما کار تحقیقاتی را کردیم، به فناوری هم رسیدیم، اما مثلاً تولید نیرو نشده، یا بازار برایش پیش ریزی نشده، این ضربه خواهد خورد. همه اینها بایستی مورد توجه قرار بگیرد و این زنجیره کار علمی تا تولید و بازار بایستی دنبال بشود یعنی نگاهها باید مجموع این زنجیره باشد این یک نکته است. (بیانات در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیات دولت، ۱۳۹۲/۰۶/۰۶)

ج) مبانی راهبردی:

۲۱ تبدیل فناوری به تولید انبوه
تبدیل فناوری به تولید انبوه

۲۲

۲۳

Simple Coding Query (OR combination of codes)

شکل ۱. بخش هایی از مفاهیم و مضامین استخراج شده از فرمایشات مقام معظم رهبری

در این مرحله، نظریه پرداز داده بنیاد، مقوله های اولیه اطلاعات در خصوص پدیده در حال مطالعه را، به وسیله بخش بندی اطلاعات شکل می دهد. پژوهشگر مقوله ها را بر همه داده های جمع آوری شده، نظیر مصاحبه ها، مشاهدات و وقایع یا یادداشت های خود بنیان می گذارد (دانایی فرد و همکار، ۱۳۸۶). در مرحله بعد مفاهیم بر اساس شباهت هایشان طبقه بندی می شوند که به این کار مقوله پردازی گفته می شود.

جدول ۲. کدگذاری باز فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

کد یا مفهوم	متن مرتبط
امیدبخشی فعالیت‌های دانش‌بنیان	شرکت‌های دانش‌بنیان و فعالیت‌های اقتصادی دانش‌بنیان خیلی جاده باز و امیدبخشی است.
وجود استعدادهاى برجسته	ما استعدادهاى برجسته‌اى داریم که می‌تواند در این مورد کمک کند.
فعالیت دانش‌بنیان	بنیانگذاری کارهای اقتصادی بر پایه دانش، هم موجب تقویت روحیه و شخصیت و هویت ملی است، هم قدرت سیاسی. خود استقلال و خوداتکائی در یک کشور، قدرت سیاسی می‌دهد؛ علاوه بر قدرت اقتصادی که خوب، طبیعی است و وجود دارد.
جوانان تحصیل‌کرده	امروز ما جوان تحصیل‌کرده خیلی داریم.
توجه به شرکت‌های دانش‌بنیان در تمامی جنبه‌ها	شرکت‌های دانش‌بنیان هم فقط مخصوص صنعت نیست؛ در صنعت، در کشاورزی، در خدمات، در نیازسنجی؛ جمع بشوند، نگاه کنند ببینند بنگاه‌های گوناگون اقتصادی به چه چیزهایی نیاز دارند، کمبودهایشان کجا است، این را به آنها ارائه بدهند؛ شرکت دانش‌بنیان حتی در این زمینه هم می‌تواند فعال باشد.
اقتصاد مقاومتی، مؤثرترین مؤلفه	یکی از بخش‌های ما اقتصاد است و خاصیت اقتصاد در چنین شرایطی، اقتصاد مقاومتی است، یعنی اقتصادی که همراه با مقاومت در مقابل کارشکنی دشمن، خیانت دشمن، دشمنانی که ما داریم. به نظر من یکی از بخش‌های که می‌تواند این اقتصاد مقاومتی را پایدار کند، همین کار شماسست، همین شرکت‌های دانش‌بنیان است، این یکی از بهترین مظاهر و یکی از مؤثرترین مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی است، این را باید دنبال کرد.
خلق و جوشش دانش	اما بعد از آنکه بنیان علمی در یک کشوری به وجود آمد، استعداد هم در آن کشور وجود داشت، آن وقت حالت چشمه‌های جوشان را پیدا می‌کند.
راه‌اندازی چرخه علم	بعد از آنکه بنیان علمی در یک کشوری به وجود آمد.
تحقیق و ژرف‌نگری	اگر ما بپردازیم به دنبالگیری تحقیق و علم و ژرف‌نگری و دانش پژوهی، اگر این مسئله در کشور همچنان که بحمدالله چند سالی است جدی گرفته شده و دنبال می‌شود، با همین شتاب، بلکه با انگیزه بیشتر و اهتمام بیشتر دنبال شود، بدون تردید کشور به یک اوجی دست خواهد یافت.
ایجاد انگیزه و اهتمام	اگر این مسئله در کشور همچنان که بحمدالله چند سالی است جدی گرفته شده و دنبال می‌شود، با همین شتاب، بلکه با انگیزه بیشتر و اهتمام بیشتر دنبال شود، بدون تردید کشور به یک اوجی دست خواهد یافت.

کد یا مفهوم	متن مرتبط
علم، سرمایه بی پایان	آنچه که ما بر آن اصرار می‌ورزیم و تأکید می‌کنیم، این است که علم برای کشور، یک سرمایه بی پایان و تمام‌نشده است.
راه‌اندازی چرخه علم	اگر چرخه تولید علم در یک کشوری به راه افتاد، اگر استعدادی وجود داشت و به جریان افتاد، اگر ظرفیت‌ها شروع کرد به بروز و ظهور، آن وقت این دیگر منبع تمام‌نشده است.
علم، پدیده درون‌زا	علم یک پدیده درون‌زاست؛ چیزی نیست که انسان برای آن ناچار و ناگزیر باشد و وابسته شود.
توجه به نیروی انسانی	در هر کشور؛ یعنی مهم‌ترین زیرساخت اقتصادی برای یک کشور، وجود نیروهای انسانی است.
وجود استعدادهای برجسته	این نشان‌دهنده این است که استعداد و ظرفیت و آمادگی هست.
علم موجب شکوفایی	اگر چنانچه علم در بخش‌های مختلف جدی گرفته شد، آن وقت این شرکت‌های دانش‌بنیان که بر مبنای علم کار می‌کنند، تولید می‌کنند و ثروت‌آفرینی می‌کنند، خواهند توانست به تدریج اقتصاد کشور را به شکوفایی واقعی برسانند.
تشکیل بانک اطلاعات در وزارت دفاع	یکی از چیزهای مهمی که وجود دارد، بانک اطلاعات است. یکی از فواید این جلسه همین است که کسانی می‌آیند اطلاعاتی را در اختیار جمعی از نخبگان و زیدگان و مسئولان می‌گذارند؛ این کار باید عمومیت پیدا کند. باید بانک اطلاعات وجود داشته باشد؛ ما داشته‌های خودمان را بدانیم، نداشته‌ها را هم بدانیم؛ چیزهایی که مورد نیاز ماست. به خصوص بعضی از بخش‌های دولتی که اینجا از آنها اسم آوردند - مثل نفت، مثل دفاع، مثل کشاورزی - این‌ها نیازهای بسیار زیادی دارند؛ که اگر چنانچه این نیازها برای تشکیل دهندگان شرکت‌های دانش‌بنیان معلوم بشود، کسانی که از لحاظ سرمایه‌گذاری علمی و سرمایه‌گذاری پولی آماده هستند، می‌توانند سراغ این نیازها بیایند و این نیازها را برطرف کنند.
تبدیل فناوری به تولید انبوه	اگر چنانچه ما کار تحقیقاتی را کردیم، به فناوری هم رسیدیم، اما مثلاً تولید انبوه نشد، یا بازار برایش پیش‌بینی نشد، این ضربه خواهد خورد؛ همه این‌ها باید مورد توجه قرار بگیرد.
	این زنجیره کار علمی تا تولید و بازار باید دنبال بشود.
مقابله با تحریم‌ها با پیشرفت علم	امروز مسئله تحریم‌ها یکی از مسائلی است که در ذهن‌ها مطرح است - با پیشرفت علم بی‌اثر می‌شود.

کد یا مفهوم	متن مرتبط
جبران عقب‌ماندگی‌ها	عقب‌ماندگی‌های زیادی هم داریم؛ بله، الآن سرعت پیشرفت ما خوب است اما عقب‌ماندگی این‌قدر زیاد است که این سرعت پیشرفت هنوز افاقه نکرده است؛ هنوز نتوانسته ما را به آن جایگاه موردنیازمان برساند. باید ادامه بدهیم و تلاش بشود. این حرکت علمی لازم است. اگر چنانچه این حرکت علمی با همین حواشی و دنباله‌هایی که دارد، ادامه پیدا نکند - که یکی از آنها تشکیل همین شرکت‌های دانش‌بنیان و روی آوردن به اقتصاد دانش‌بنیان است.
تشویق نخبگان و زبدگان	یکی تشویق نخبگان و زبدگان
تبدیل علم به محصول	همچنین رساندن محصول این شرکت‌ها و این تحقیقات به بازار و در دسترس مردم قرار دادن و وارد کردن آن در چرخه تجارت است.
افزایش شرکت‌های دانش‌بنیان	بنابراین اهل دانش و کسانی که اهل سرمایه‌گذاری‌های مالی هستند، همت کنند و این شرکت‌ها افزایش پیدا کند.
تبدیل فناوری به تولید انبوه	یکی تکمیل زنجیره علم و فناوری است.
تبدیل علم به محصول	تکمیل زنجیره علم و فناوری است؛ یعنی این زنجیره از ایده و فکر و سپس علم و سپس فناوری و سپس تولید
حمایت از نخبگان و صاحبان اختراع	دستگاه‌های دولتی ما اختراعات و ثبت اختراعات را رصد کنند و خود آنها به سراغ صاحبان اختراعات و نخبگان فکری بروند و از آنها بخواهند که همکاری کنند، کمک کنند تا آنها بتوانند بیابند در ایجاد یک شرکت دانش‌بنیان در آن بخش مورد نظر سهیم شوند.
توجه به نیروی انسانی	استعداد انسانی، نیروی انسانی، ارزشمندترین موجودی یک کشور است.
خلق و جوشش دانش	ما باید بتوانیم در زمینه علم، اولاً نگذاریم حرکت پرشتابی که امروز وجود دارد، مطلقاً کند بشود، به‌خصوص دولت باید به آن اهتمام بکند.
توجه به دانش و شایستگی در نصب و ارتقای مدیران	دانش‌گرایی و شایسته‌سالاری مبتنی بر اخلاق اسلامی در نصب و ارتقای مدیران
نخبگان فکری جوان میدان‌داران جنگ نرم	حالا در جنگ نرم، چه کسانی باید میدان بیابند؟ قدر مسلم نخبگان فکری‌اند.
مقابله با زور و تزویر	در مقابله‌ی با یک حرکت همه‌جانبه‌ی متکی به زور و تزویر و پول و امکانات عظیم پیشرفته‌ی علمی رسانه‌های. باید با این جریان شیطانی خطرناک مقابله شود.

کد یا مفهوم	متن مرتبط
جنبش نرم‌افزاری رکن امنیت بلندمدت	اینی که من توی این چند سال به دانشگاه‌ها مرتب راجع به مسائل علم و تحقیق و پژوهش و نوآوری و جنبش نرم‌افزاری و ارتباط صنعت و دانشگاه و این‌ها این همه تأکید کردم، برای خاطر این است که یک رکن امنیت بلندمدت کشور و ملتتان علم است.
افسران جوان وظیفه مقابله با جنگ نرم	حالا شما جوانانی که گفتیم افسران جوان مقابله‌ی با جنگ نرم هستید.
تصمیم با فکر	مدبرانه و فکورانه فکر کنید.
پرهیز از افراط	بدون تندروی، بدون افراط و تفریط توی قضایا، رفتار کنید.
مجهز به دانش رزمی	ارتش و سپاه، باید از لحاظ سازماندهی و روحیه و دانش رزمی و تجهیزات و از همه‌ی جهاتی که در امکان دفاع تأثیر دارند، در حدی باشند که شایسته‌ی ظرفیت این ملت است.
نیروهای رزمی سازماندهی شده	سازماندهی نیروهای رزمی مان، بایستی حاکی از قدرت ملت باشد و قدرت مردم را نشان بدهد. امروز، ما این را از شما می‌خواهیم. مسئولان ارتش و سپاه بدانند که این، مسئولیت غیرقابل تخلف آنهاست.
همه امکانات کشور در درجه اول متعلق به نیروهای مسلح	مسئولان یک کشور، در درجه‌ی اول همه‌ی امکاناتشان متعلق به نیروهای نظامی است و هرچه که در بنیه‌ی کشور امکان داشته باشد، نیروهای مسلح پشتیبانی خواهند شد.
تقویت نیروهای مسلح	لازم است نیروهای مسلح را تقویت کنیم.
دستیابی به ابزار مدرن و پیشرفته	تقویت با ابزار مدرن و پیشرفته
خودکفایی	تقویت با نگهداری و خودکفایی
سازندگی در درون نیروهای نظامی و سازمان صنایع دفاع	تقویت با سازندگی‌ها در درون نیروهای نظامی و سازمان صنایع دفاع
تجربه و آزمایش و تمرین دائمی و مستمر	تقویت با تجربه و آزمایش و تمرین دائمی و مستمر
ترکیب دانش و انضباط	من به مراکز علمی، نظامی علاقه‌مندم، که ترکیبی است از دانش، که خود هنر بزرگ انسانی است و انضباط نظامی، که هنر بزرگ دیگری است. اینجا هم یکی از همان مراکز علمی، نظامی است.
دانش موجب توانایی	با دانایی است که یک انسان، یک جامعه و یک کشور توانایی به دست می‌آورد.

کد یا مفهوم	متن مرتبط
شجاعت و دلاوری	روحیه‌ی نظامیگری و پرورش روح شجاعت و دلاوری است.
کسب دانش و فناوری دفاعی	شما جوانهای عزیز بهترین‌ها را انتخاب کردید: دانش، پاکیزگی و پاک‌دامنی و حضور فعال در میدان پرافتخار دفاع از کشور و ملت
امنیت موجب فتح قله‌های کمال مادی و معنوی	یک ملت برای اینکه قله‌های کمال مادی و معنوی و قله‌های عزت و شرافت را فتح کند، به امنیت و به آسوده‌خیالی از تهاجم دشمنان احتیاج دارد.
دنیا و آخرت را با امنیت می‌توان تأمین کرد.	دنیا و آخرت را با امنیت می‌توان تأمین کرد.
تأمین امنیت	امنیت را چه تأمین می‌کند؟ در دنیایی که انگیزه‌های قدرت‌طلبانه هست، انسان‌های شیطان‌صفت هستند، جهان‌خواران دنیال جهان‌گشائی در گوشه و کنار آن هستند، ملت‌ها چگونه می‌توانند امنیت خود را به دست بیاورند و حفظ کنند؟ این سهم نیروهای مسلح است.
دفاع قدرت‌مندانه	دفاع قدرت‌مندانه
دارای اقتدار علمی	اقتدار علمی
دارای اقتدار تسلیحاتی	اقتدار تسلیحاتی
خودباور	خودباوری
مقابله و مواجهه با نظام سلطه	با این نظام سلطه مواجهه و مقابله کند.
سینه سپر کرده برای دفاع از ملت	به دفاع از آن ملت سینه سپر کند.
راه‌اندازی چرخه علم	یعنی به مسئله علم و تکیه به علم در کشور اهمیت بدهیم.
حرکت علمی	حرکت علمی نباید دچار وقفه بشود.

کدگذاری محوری

کدگذاری محوری^۱، مرحله دوم تجزیه و تحلیل در نظریه‌پردازی داده بنیان به روایت اشتراوس و کوربین (۱۹۹۸) است. هدف این مرحله، برقراری رابطه بین مقولات تولید شده در مرحله کدگذاری باز است. این کار براساس یک الگو و سرمشق جامع و کلی

موسوم به «الگوی پارادایم» انجام می‌شود و به نظریه‌پرداز کمک می‌کند تا تئوری فرآیند اجتماعی مورد مطالعه را راحت‌تر توسعه دهد.

MAXQDA12

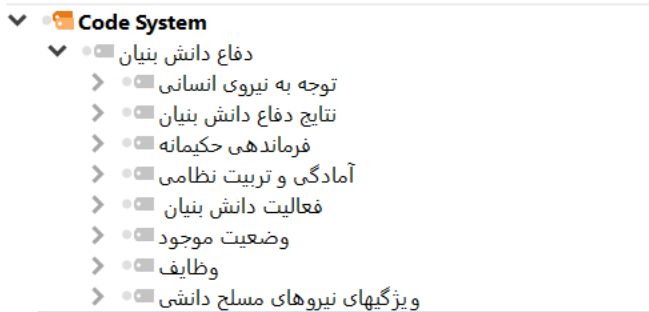
Code System

Code System	Count
Code System	114
دفاع دانش بنیان	0
توجه به نیروی انسانی	2
ایجاد انگیزه و اهتمام	1
بکارگیری استعدادها	2
تشویق نخبگان و زیدگان	1
حمایت از نخبگان و صاحبان اختراع	1
ثمرات دفاع دانش بنیان	0
افزایش قدرت دفاعی	3
نشانگر هویت ملی	1
تقویت روحیه و شخصیت	1
امیدبخشی فعالیتهای دانش بنیان	1
جبران عقب ماندگیها	1
موثرترین مولفه اقتصاد مقاومتی	1
فرماندهی حکیمانه	1
تصمیم با فکر	2
برهیزکاری و تقوا	1
حلم و بردباری	1
صبر و پافشاری	1
استقامت در مقابل دشواریها	1
توکل به خدای بزرگ	1
صفات والای انسانی	1
دانش و خرد	1
آمادگی و تربیت نظامی	12
فعالیت دانش بنیان	28
وضعیت موجود	6
وظایف	26
ویژگیهای نیروهای مسلح دانشی	17
Sets	0

شکل ۲. کدگذاری محوری و شکل‌گیری مقوله‌ها

کدگذاری انتخابی

کدگذاری انتخابی^۱ مرحله اصلی نظریه‌پردازی است که براساس نتایج دو مرحله قبلی کدگذاری، به تولید نظریه می‌پردازد. به این ترتیب که مقوله محوری را به شکلی نظام‌مند به دیگر مقوله‌ها ربط داده، آن روابط را اثبات پژوهشی کرده و طبقه‌هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، اصلاح می‌کند. در واقع پژوهشگر با کنار هم نهادن طبقه‌ها و براساس روابط بین آنها، یک تصویر انتخاب می‌کند. تمام رویه‌ها در رویکرد داده‌بنیاد به سمت تولید نظریه براساس داده‌های گردآوری شده هدایت می‌شوند. فرایند تولید نظریه می‌تواند به تدوین قضیه‌ها و ایده‌های آزمون‌پذیر برای اتخاذ پژوهش‌های عددی نیز بیانجامد. پس از انجام کدگذاری انتخابی موارد زیر حاصل گردید.

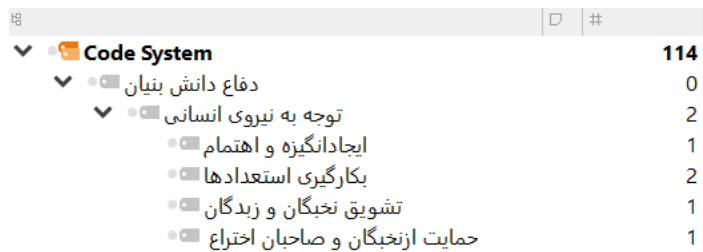

Code System	
دفاع دانش بنیان	
توجه به نیروی انسانی	
نتایج دفاع دانش بنیان	
فرماندهی حکیمانه	
آمادگی و تربیت نظامی	
فعالیت دانش بنیان	
وضعیت موجود	
وظایف	
ویژگیهای نیروهای مسلح دانشی	

شکل ۳. کدگذاری انتخابی و شکل‌گیری قضیه‌ها

هرکدام از کدهای انتخابی و زیرمجموعه‌های آنها عبارت‌اند از:

توجه به نیروی انسانی

Code System	114
دفاع دانش بنیان	0
توجه به نیروی انسانی	2
ایجاد انگیزه و اهتمام	1
بکارگیری استعدادها	2
تشویق نخبگان و زبدگان	1
حمایت از نخبگان و صاحبان اختراع	1

شکل ۴. توجه به نیروی انسانی

فرماندهی حکیمانه

- ✓ فرماندهی حکیمانه
 - تصمیم با فکر
 - برهیزکاری و تقوا
 - حلم و بردباری
 - صبر و پافشاری
 - استقامت در مقابل دشواریها
 - توکل به خدای بزرگ
 - صفات والای انسانی
 - دانش و خرد

شکل ۵. فرماندهی حکیمانه

فعالیت‌های دانش بنیان

- ✓ فعالیت دانش بنیان
 - ✓ راه اندازی شرکتهای دانش بنیان
 - افزایش شرکتهای دانش بنیان
 - توجه به شرکتهای دانش بنیان در تمامی جنبه ها
 - ✓ راه اندازی چرخه علم
 - دانش موجب توانایی
 - علم موجب شکوفایی
 - علم، پدیده درون زا
 - علم، سرمایه بی پایان
 - تحقیق و ژرف نگری
 - ✓ بکارگیری اصول مدیریت دانش
 - کسب دانش و فناوری دفاعی
 - خلق و جوشش دانش
 - تبدیل فناوری به تولید انبوه
 - تشکیل بانک اطلاعات در وزارت دفاع
 - تبدیل علم به محصول
 - یکپارچه سازی اطلاعات
 - مقابله با تحریمها با پیشرفت علم
 - توجه به دانش و شایستگی در نصب و ارتقای مدیران
 - دانش بنیان کردن نظام اداری

شکل ۶. فعالیت‌های دانش بنیان

وظایف

- ✓ وظایف
 - پیشرفت در همه میدانهای معرفت انسانی
 - حمایت از عدل در سراسر جهان
 - مقابله با زور و تزویر
 - ✓ مقابله با جنگ نرم
 - استفاده جوانان تحصیل کرده
 - نگاه به آینده از روی بصیرت نه توهم
 - پرهیز از افراط
 - نگاه خوش‌بینانه و امیدوارانه
 - توجه به استعدادهای برجسته
 - افسران جوان وظیفه مقابله با جنگ نرم
 - نخبگان فکری جوان میدان داران جنگ نرم
 - جنبش نرم افزاری رکن امنیت بلند مدت
 - تامین امنیت
 - دفاع قدرت‌مندان
 - قد علم کرده مقابل دشمن
 - مقابله و مواجهه با نظام سلطه
 - سینه سپرکردن برای دفاع از ملت

شکل ۷. وظایف

ویژگی‌ها

- ✓ ویژگی‌های نیروهای مسلح دانشی
 - مقتدر
 - دارای فناوری پیشرفته
 - دارای انسانهای با اعتماد به نفس بالا
 - معتقد به ارزشهای الهی
 - متخلق به اخلاق الهی
 - دارای انگیزه‌های الهی
 - عالم
 - ایمان
 - شجاعت
 - ابتکار و نواندیشی
 - اغتنام فرصت
 - نیروهای رزمی سازماندهی شده
 - مجهز به دانش رزمی

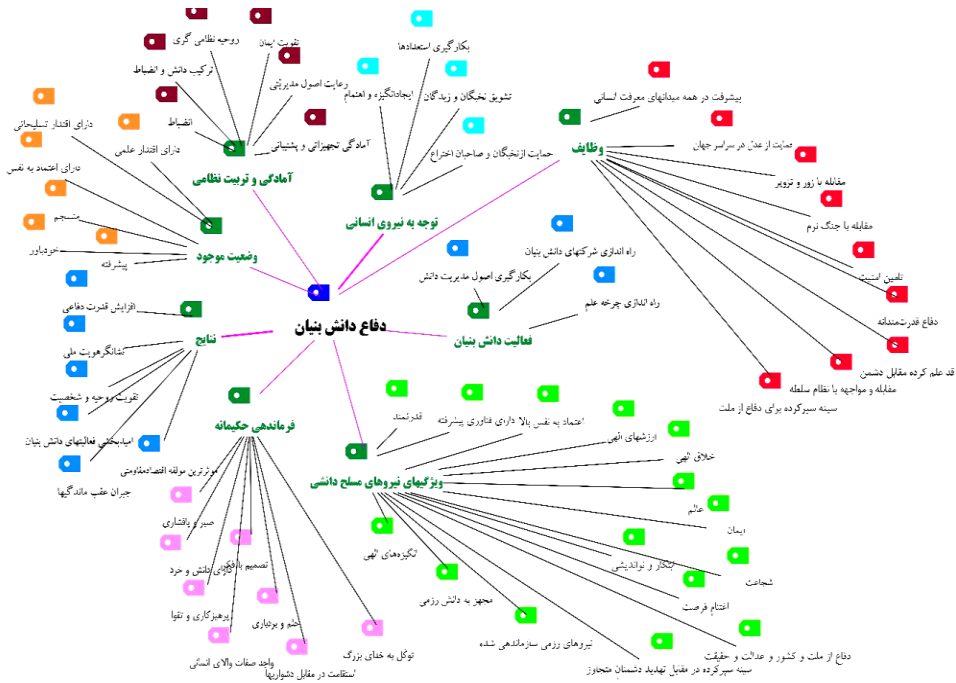
شکل ۸. ویژگی‌های نیروهای مسلح دانشی

نتایج

- ▼ نتایج دفاع دانش بنیان
 - ▼ افزایش قدرت دفاعی
 - خوداتکایی
 - استقلال
 - نشانگر هویت ملی
 - تقویت روحیه و شخصیت
 - امیدبخشی فعالیتهای دانش بنیان
 - جبران عقب ماندگیها
 - موثرترین مولفه اقتصاد مقاومتی

شکل ۹. نتایج

با کنار هم قرار دادن کدهای انتخابی، مؤلفه‌ها و مفاهیم مرتبط، ویژگی‌های زیر حاصل گردید.

شکل ۱۰. ویژگی‌های دفاع دانش بنیان از منظر مقام معظم رهبری

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

در این تحقیق که با هدف دستیابی به ویژگی دفاع دانش‌بنیان از منظر مقام معظم رهبری صورت گرفت، پس از تحلیل محتوای کمی و کیفی و استفاده از روش نظریه مبنایی، در پاسخ به مسئله اصلی پژوهش «ویژگی‌های دفاع دانش‌بنیان از دیدگاه حضرت مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) کدام است؟» با توجه به تحلیل محتوای کمی و کیفی صورت گرفته و به دست آمدن مفاهیم و مطابقت مستمر کدهای اولیه و سپس شکل‌گیری کدهای محوری و انتخابی، عوامل، نتایج، ویژگی‌های دفاع دانش‌بنیان از منظر مقام معظم رهبری به صورت شکل فوق ارائه شد. همچنان که در این شکل دیده می‌شود، از منظر مقام معظم رهبری جوهر فرماندهی، رهبری است؛ بنابراین، رهبری یا فرماندهی حکیمانه، مستلزم صبر و پافشاری، تصمیم بافکر، پرهیزگاری و تقوا، حلم و بردباری، استقامت در مقابل دشواری‌ها، توکل به خدای بزرگ، داشتن «دانش و خرد» و دارا بودن صفات والای انسانی است. در دفاع دانش‌بنیان فعالیت‌هایی باید صورت گیرد که این فعالیت‌ها از نگاه رهبری عبارتند از: راه‌اندازی چرخه علم، راه‌اندازی شرکت‌های دانش‌بنیان و به‌کارگیری اصول مدیریت دانش که در هر کدام دارای مزایای خاصی است و یا لازم است کارهای خاصی صورت گیرد. از منظر مقام معظم رهبری، راه‌اندازی چرخه علم موجب شکوفایی و توانمندی می‌شود. علم، پدیده درون‌زا و سرمایه بی‌پایان است؛ بنابراین تحقیق و ژرف‌نگری لازمه پیشرفت دفاعی است. به‌کارگیری اصول مدیریت دانش از جمله کسب دانش و فناوری دفاعی، خلق و جوشش دانش، تبدیل فناوری به تولید انبوه، تبدیل علم به محصول، تشکیل بانک اطلاعات در وزارت دفاع، یکپارچه‌سازی اطلاعات، مقابله با تحریم‌ها با پیشرفت علم، دانش‌بنیان کردن نظام اداری و توجه با دانش و شایستگی در نصب مدیران از مواردی هستند که مورد تأکید مقام معظم رهبری هستند. توجه به نیروی انسانی به عنوان مهم‌ترین سرمایه‌سازمانی یکی دیگر از مؤلفه‌های دفاع دانش‌بنیان است که ایجاد انگیزه و اهتمام، به‌کارگیری استعدادها، تشویق نخبگان و زبندگان، حمایت از نخبگان و صاحبان اختراع از مؤلفه‌های آن هستند. مقام رهبری وظایف نیروهای مسلح را پیشرفت در همه میدانهای معرفت انسانی، حمایت از عدل در سراسر جهان، مقابله با زور

و تزویر، مقابله با جنگ نرم (و شرایط مقابله با آن)، تأمین امنیت، دفاع قدرتمندانه، قد علم کردن در مقابل دشمن، مواجهه با نظام سلطه و سینه سپر کردن برای دفاع از ملت می‌دانند و برای این نیروها ویژگی‌های زیر را مدنظر دارند: دارای فناوری پیشرفته، مقتدر، دارای انسان‌های با اعتمادبه‌نفس بالا، معتقد به ارزش‌های الهی، متخلق به اخلاق الهی، دارای انگیزه‌های الهی، عالم، با ایمان، شجاع، دارای ابتکار و نواندیشی و مغتنم شمارنده فرصت‌ها. از نگاه ایشان اگر دفاع ما دانش‌بنیان شود، نتایج و برکاتی از جمله افزایش قدرت دفاعی و به تبع آن استقلال و خودکفایی، تقویت روحیه و شخصیت، جبران عقب‌ماندگی‌ها، امیدبخشی به فعالیت‌های دانش‌بنیان به دنبال خواهد داشت و مؤثرترین مؤلفه اقتصاد مقاومتی و نشانگر هویت ملی خواهد بود؛ بنابراین، برای دانشی کردن نیروهای مسلح با توجه به دیدگاه‌های ولایت‌فقیه و دفاع دانش‌بنیان، لازم است سیاست‌های ابلاغی مقام‌معظم‌رهبری علی‌الخصوص توصیه‌ایشان در زمینه دانش‌بنیان کردن نظام اداری از طریق به‌کارگیری اصول مدیریت دانش و یکپارچه‌سازی اطلاعات، با ابتناء بر ارزش‌های اسلامی و دانش‌گرایی و شایسته‌سالاری مبتنی بر اخلاق اسلامی در نصب و ارتقای مدیران، مورد توجه جدی مسئولان دفاعی کشور قرار گیرد.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع دینی

- مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، (۱۳۹۳)، حدیث ولایت، دفتر حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری
- مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در: WWW.Khamenei.ir
- احمدی حاجی آبادی، سیداحمد و همکاران (۱۳۹۶)، تاثیر متقابل دفاع دانش بنیان و جنگ های آینده، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، *فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی*، شماره ۱۵.
- استراوس، آنسلم و جولیت کوربین (۱۳۸۵)، اصول روش تحقیق کیفی: نظریه مبنایی، رویه ها و شیوه ها، ترجمه بیوک محمودی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- ایمان، محمدتقی (۱۳۷۶)، نگاهی به اصول روش شناسی ها در تحقیقات علمی، تبریز: *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی*، شماره: ۱۶۹.
- دانایی فرد، حسن و اسلامی، آذر (۱۳۹۰)، ساخت نظریه بی تفاوتی سازمانی، تهران: دانشگاه امام صادق (علیه السلام).
- داوینپورت و ولیل (۱۳۸۱)، مدیریت دانش، انتشارات دانشکار.
- ذوالفقاریان، محمدرضا و لطیفی، میثم (۱۳۹۰)، نظریه پردازی داده بنیاد، تهران: دانشگاه امام صادق (علیه السلام).
- رحمدل، ناصر (۱۳۹۴)، تحلیل محتوا و پژوهش داده بنیاد با استفاده از نرم افزار **Maxqda** تهران: جهاد دانشگاهی.
- ریاضی، وحید (۱۳۹۶)، آمادگی نظامی، مؤلفه ها و معیارها، تهران، معاونت پژوهش و تولید علم دانشگاه عالی دفاع ملی.
- سیدجوادین، سیدرضا، اسفیدانی، محمدرحیم (۱۳۸۹)، تئوری سازی داده بنیاد و نرم افزار **Atlas.ti**، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی.
- طرحانی، فرهاد (۱۳۹۳)، دفاع دانش بنیان در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، *فصلنامه علمی - تخصصی دانش انتظامی فارس*، سال اول، شماره سوم.
- منصوریان، یزدان (۱۳۸۶)، گراند تئوری چیست و چه کاربردی دارد؟، اصفهان: دانشگاه اصفهان.
- هولستی، ال. آر (۱۳۸۰)، تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی، ترجمه نادر سالار زاده، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.

ب. منابع لاتین

- Borghini, S. (2005). Organizational creativity: Breaking equilibrium and order to innovate. *Journal of Knowledge Management*, 9(4), 19–33.
- Darroch, J. (2005). Knowledge management, innovation and firm performance. *Journal of Knowledge Management*, 9(3), 101–115.
- Davenport, T. H, & Völpel, S. (2001). The rise of knowledge towards attention management. *Journal of Knowledge Management*, 5(3), 212–221.
- DeTienne, K. B., & Jackson, L. A. (2001). Knowledge management; understanding theory and developing strategy. *Competitiveness Review*, 11(1), 1–11.
- Hall, H., & Goody, M. (2007). **KM, culture and compromise**: Interventions to promote knowledge sharing supported by technology in corporate environments. *Journal*
- Kebede, G. (2010). Knowledge management: An information science perspective. *International Journal of Information Management*, 30(5), 416–424.
- Majchrzak, A., Cooper, L. P., & Neece, O. E. (2004). Knowledge reuse for innovation. *Management Science*, 50(2), 174–188.
- Selden, L. (2005). On grounded theory - with some malice. *Journal of Documentation*, Vol. 61 No.1, pp. 114-129.
- Skyrme, D. (2001). **Capitalizing on knowledge: From e-business to k-business**. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Spanish Institute For Strategic Studies(2011) .**The Defence Of The Future: Innovation, Technology And Industry**.
- William J. Rothwell. (2011).**Invaluable Knowledge-Securing Your Company's Technical Expertise**. American Management Association. New York
- Zack, M. H. (1999). Developing a knowledge strategy. *California Management Review*, 41(3), 125–145.
- Irma Becerra-Fernandez and Rajiv Sabherwal.(2010) **Knowledge Management Systems and Processes**. Armonk, New York